

ÖLÇME BİLGİSİ

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.1. Uzunluk Ölçü Birimi

- Milletlerarası Birimler Sisteminde (SI) uzunluk ölçüsü birimi *metre* dir. Fransızca 'Système international d'unités'
- Dünya çevresinin 40 milyondan biri bir birim olarak kabul edilir ve metre olarak adlandırılır.
- Uzunluk ölçüleri 10'luk sisteme göre bölümlendirilir.
- Yani metrenin katları 10'ar 10'ar büyür, askatları ise 10'ar 10'ar küçülür

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.1. Uzunluk Ölçü Birimi

Çizelge 2.1. Uzunluk ölçü birimi olarak metrenin katları ve askatları

	Büyüklik	Sembol	Metre Karşılığı	Açıklama
<i>Katları</i>	kilometre	km	10^3	metrenin bin katı
	hektometre	hm	10^2	metrenin yüz katı
	dekametre	dam	10^1	metrenin on katı
<i>Metre</i>	<i>metre</i>	<i>m</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>Askatları</i>	desimetre	dm	10^{-1}	metrenin onda biri
	santimetre	cm	10^{-2}	metrenin yüzde biri
	milimetre	mm	10^{-3}	metrenin binde biri
	mikron	μm	10^{-6}	metrenin milyonda biri

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.1. Uzunluk Ölçü Birimi

Diğer bazı uzunluk ölçü birimleri:

1 kara mili	= 1609.35 m
1 deniz mili	= 1805.11 m
1 İngiliz deniz mili	= 1853.18 m
1 coğrafi mil	= 7420.44 m
1 inç (inch)	= 0.0254 m
1 ayak (foot)	= 0.3048 m
1 yarda (yard)	= 0.9144 m

Ülkemizde kullanılan eski uzunluk ölçü birimleri:

1 endaze	= 0.6525 m
1 arşın	= 0.6858 m
1 kulaç	= 1.895 m

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.2. Alan Ölçü Birimi

- Alan ölçüsü birimi *metrekare* dir.
- Alan ölçüleri **100'lük sisteme** göre bölümlendirilir.
- Yani **metrekarenin katları 100'er 100'er büyür, askatları ise 100'er 100'er küçülür**

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.2. Alan Ölçü Birimi

Çizelge 2.2. Alan ölçü birimi olarak metre karenin katları ve askatları

	Büyüklik	Sembol	Metrekare Karşılığı	Açıklama
<i>Katları</i>	kilometrekare	km ²	10 ⁶	metrekarenin milyon katı
	hektar (hektometrekare)	ha (hm ²)	10 ⁴	metrekarenin on bin katı
	dekar	da	10³	metrekarenin bin katı
	ar (dekametrekare)	ar (dam ²)	10 ²	metrekarenin yüz katı
<i>Metrekare</i>	metrekare	m²	1	1
<i>Askatları</i>	desimetrekare	dm ²	10 ⁻²	metrekarenin yüzde biri
	santimetrekare	cm ²	10 ⁻⁴	metrekarenin on binde biri
	milimetrekare	mm ²	10 ⁻⁶	metrekarenin milyonda biri

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.2. Alan Ölçü Birimi

Diğer bazı alan ölçü birimleri:

1 inçkare (in ²)	= 0.00064516 m ²
1 footkare (ft ²)	= 0.0929 m ²
1 yardakare (yd ²)	= 0.8361 m ²
1 acre	= 4046.4 m ²
1 milkare	= 2590007.42 m ²

Ülkemizde kullanılan eski alan ölçü birimleri:

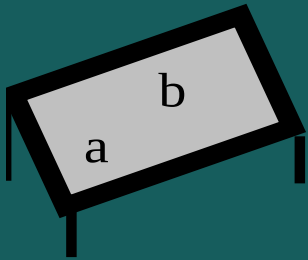
1 zirai mimari kare	= 0.5741 m ²
1 evlek	= 229.75 m ²
1 dönüm	= 919.3 m ²
1 cerip	= 10,000 m ²

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.2. Alan Ölçü Birimi

Örnek 2.1. Boyutları 1180*1600 mm olan dikdörtgen şeklindeki bir masanın alanını cm^2 , dm^2 ve m^2 cinsinden bulunuz.

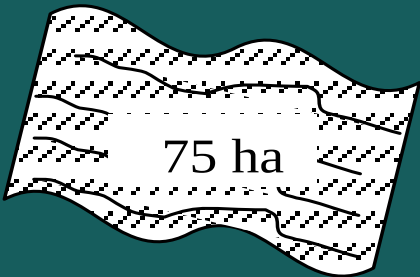
$$\text{Alan} = A = a * b = 1180 \text{ mm} * 1600 \text{ mm} = 1888000 \text{ mm}^2$$

$$1888000 \text{ mm}^2 = 1888000 \text{ mm}^2 * (1 \text{ cm}^2 / 100 \text{ mm}^2) = 18880 \text{ cm}^2$$

$$1888000 \text{ mm}^2 = 1888000 \text{ mm}^2 * (1 \text{ dm}^2 / 10,000 \text{ mm}^2) = 188.8 \text{ dm}^2$$

$$1888000 \text{ mm}^2 = 1888000 \text{ mm}^2 * (1 \text{ m}^2 / 1,000,000 \text{ mm}^2) = 1.888 \text{ m}^2$$

Örnek 2.2. Büyüklüğü 75 ha olan bir tarlanın alanını m^2 , dam^2 , da ve km^2 cinsinden bulunuz.

$$75 \text{ ha} = 75 \text{ ha} * (10,000 \text{ m}^2 / 1 \text{ ha}) = 750,000 \text{ m}^2$$

$$75 \text{ ha} = 75 \text{ ha} * (100 \text{ dam}^2 / 1 \text{ ha}) = 7,500 \text{ dam}^2$$

$$75 \text{ ha} = 75 \text{ ha} * (10 \text{ da} / 1 \text{ ha}) = 750 \text{ da}$$

$$75 \text{ ha} = 75 \text{ ha} * (1 \text{ km}^2 / 100 \text{ ha}) = 0.75 \text{ km}^2$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.3. Hacim Ölçü Birimi

- Hacim ölçüsü birimi *metreküp* dür.
- Bu birim arazi tesviyesi yapılırken kazı ve dolgu hacimlerinin hesaplanmasında, kanal ve yol kesitlerinin çıkarılmasında ve diğer bazı ölçme işlerinde kullanılır.
- Hacim ölçüleri *binlik sisteme* göre bölümlendirilir.
- Yani *metreküpün* katları 1000'er 1000'er büyür, askatları ise 1000'er 1000'er küçülür

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.3. Hacim Ölçü Birimi

Çizelge 2.3. Hacim ölçü birimi olarak metreküpün katları ve askatları

	Büüklük	Sembol	Metreküp Karşılığı	Açıklama
<i>Katları</i>	kilometreküp	km ³	10 ⁹	metreküpün milyar katı
	hektometreküp	hm ³	10 ⁶	metreküpün milyon katı
	dekametreüp	dam ³	10 ³	metreküpün bin katı
<i>Metreküp</i>	metreküp	m³	1	1
<i>Askatları</i>	desimetreküp	dm ³	10 ⁻³	metreküpün binde biri
	santimetreküp	cm ³	10 ⁻⁶	metreküpün milyonda biri
	milimetreküp	mm ³	10 ⁻⁹	metreküpün milyarda biri

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.3. Hacim Ölçü Birimi

- Genellikle sıvı ve gazların hacim ölçülerinde kullanılan diğer bir hacim ölçü birimi **litre** dir.
- Litre ölçüleri **10'luk sisteme** göre bölümlendirilir.
- Yani **Litrenin katları 10'ar 10'ar büyür, askatları ise 10'ar 10'ar küçülür**

Çizelge 2.4. Hacim ölçü birimi olarak litrenin katları ve askatları

	Büüklük	Sembol	Litre karşılığı	Açıklama
Katları	kilolitre	<i>kl</i>	10^3	litrenin bin katı
	hektolitre	<i>hl</i>	10^2	litrenin yüz katı
	dekalitre	<i>dal</i>	10^1	litrenin on katı
Litre	litre	<i>l</i>	1	1
Askatları	desilitre	<i>dl</i>	10^{-1}	litrenin onda biri
	santilitre	<i>cl</i>	10^{-2}	litrenin yüzde biri
	mililitre	<i>ml</i>	10^{-3}	litrenin binde biri

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.3. Hacim Ölçü Birimi

$$1\text{m}^3 = 1000 \text{ litre (l)} = 1000 \text{ dm}^3$$

$$1 \text{ dm}^3 = 1000 \text{ cm}^3 = 1 \text{ litre (l)}$$

$$1 \text{ cm}^3 = 1 \text{ ml}$$

Diğer bazı hacim ölçü birimleri:

$$1 \text{ inçküp (in}^3\text{)} = 16.387 \text{ cm}^3$$

$$1 \text{ footküp(ft}^3\text{)} = 28.31 \text{ dm}^3$$

$$1 \text{ galon (A.B.D.)} = 3.785 \text{ litre (l)}$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.4. Kütle Ölçü Birimi

- Kütle temel birimi *kilogram* dır.
- Kütle biriminin *katları ve askatları*

Çizelge 2.5. Kütle ölçü birimi olarak kilogramın katları ve askatları

	Büyüklik	Sembol	Kilogram Karşılığı	Açıklama
<i>Katları</i>	gigaton	gt	10^{12}	kilogramın trilyon katı
	megaton	mt	10^9	kilogramın milyar katı
	kiloton	kt	10^6	kilogramın milyon katı
	ton	t	10^3	kilogramın bin katı
	kental	q	10^2	kilogramın yüz katı
<i>Kilogram</i>	<i>kilogram</i>	<i>kg</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>Askatları</i>	hektogram	hg	10^{-1}	kilogramın onda biri
	dekagram	dag	10^{-2}	kilogramın yüzde biri
	gram	g	10^{-3}	kilogramın binde biri
	desigram	dg	10^{-4}	kilogramın on binde biri
	santigram	cg	10^{-5}	kilogramın yüz binde biri
	miligram	mg	10^{-6}	kilogramın milyonda biri
	mikrogram	μg	10^{-9}	kilogramın milyarda biri

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.5. Açı Ölçü Birimi

- Ölçme bilgisinde açı ölçü birimi olarak **derece** ve **grad** olmak üzere yaygın olarak iki bölümlendirme sistemi ile **yay ölçü birimi** kullanılır.

a) **Derece bölümlendirmesi:** Bu sistemde dairenin çevresi 360 eşit parçaya bölünür ve daire çemberinin $1/360$ 'ini gören merkez açı bir derece (1^0) olarak tanımlanır. Derecenin $1/60$ 'ine bir dakika ($1'$), dakikanın $1/60$ 'ine ise bir saniye ($1''$) denir. Diğer bir deyişle 1 derecede 60 dakika, 1 dakikada 60 saniye bulunmakta olup merkez açının $1/4$ 'i ise bir dik açı (90^0) oluşturmaktadır.

1 tam açı (daire) = $360^0 = 360 * 60 = 21600' = 21600 * 60 = 1296000''$ dir.

Derece sisteminde çıkarma ve toplama işlemine örnek:

$$\begin{array}{r} 242^0 \quad 40' \quad 17'' \\ - \quad \quad \quad 50'' \\ \hline 242^0 \quad 39' \quad 27'' \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 242^0 \quad 40' \quad 17'' \\ + \quad \quad \quad 50'' \\ \hline 242^0 \quad 41' \quad 07'' \end{array}$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.5. Açı Ölçü Birimi

b) Grad bölümlendirmesi: Bu sistemde dairenin çevresi 400 eşit parçaya bölünür ve daire çemberinin 1/400'ini gören merkez açı bir grad (1^g) olarak tanımlanır. Gradın 1/100'ine bir santigrad (1^c), santigradın 1/100'ine ise bir santisantigrad (1^{cc}) denir. Diğer bir deyişle 1 gradda 100 santigrad, 1 santigradda 10 santisantigrad bulunmakta olup merkez açının $\frac{1}{4}$ biri ise bir dik açı (100^g) oluşturmaktadır.

1 tam açı (daire) = $400^g = 400 * 100 = 40,000^c = 40,000 \times 100 = 4,000,000^{cc}$ dir.

Grad sisteminde toplama ve çıkarma işlemine örnek:

$$\begin{array}{r} 325^g \quad 50^c \quad 42^{cc} \\ - \quad \quad 1^c \quad 55^{cc} \\ \hline 325^g \quad 48^c \quad 87^{cc} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 325^g \quad 50^c \quad 42^{cc} \\ + \quad \quad 1^c \quad 75^{cc} \\ \hline 325^g \quad 52^c \quad 17^{cc} \end{array}$$

Genellikle bu sistemde açı değerinin grad biriminin askatlarını kullanarak ayrı ayrı yazılmasının yerine grad tam sayısından sonra ondalık (desimal) sistemin kullanılması daha yaygındır. Örneğin $145^g 39^c 94^{cc}$; 145.3994^g olarak yazılır.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.5. Açı Ölçü Birimi

Derece-Grad çevrimleri

$$D^{\circ} / G^g = 360 / 400$$

$$D^{\circ} / 180 = G^g / 200$$

$$D^{\circ} / G^g = 9 / 10$$

$$D^{\circ} = (9 / 10) G^g \text{ yani } D^{\circ} = 0.9 * G^g$$

$$G^g / D^{\circ} = 400 / 360$$

$$G^g / D^{\circ} = 10 / 9$$

$$G^g = (10 / 9) D^{\circ} \text{ yani } G^g = 1.111111 * D^{\circ}$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.5. Açı Ölçü Birimi

Örnek 2.3. $236^{\circ} 49' 24''$ açı değerini grad sistemine göre ifade ediniz.

$$24'' = (24 / 60)' = 0.4'$$

$$49' + 0.4' = 49.4'$$

$$49.4' = (49.4 / 60)^{\circ} = 0.8233^{\circ}$$

$$236^{\circ} + 0.8233^{\circ} = 236.8233^{\circ}$$

$$236^{\circ} 49' 24'' = 236.8233^{\circ} = (236.8233 * 10 / 9)^g = 263.1370^g$$

$$\text{Sonuç: } 236^{\circ} 49' 24'' = 263.1370^g = 263^g 13^c 70^{cc}$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.5. Açı Ölçü Birimi

Örnek 2.4. $263^g 13^c 70^{cc}$ açı değerini derece sistemine göre ifade ediniz.

$$70^{cc} = (70 / 100)^c = 0.70^c$$

$$13^c + 0.70^c = 13.70^c$$

$$13.70^c = (13.70 / 100)^g = 0.1370^g$$

$$263^g + 0.1370^g = 263.1370^g$$

$$263^g 13^c 70^{cc} = 263.1370^g = (263.1370 * 9 / 10)^0 = 236.8233^0$$

$$0.8233^0 = (0.8233 * 60)' = 49.40'$$

$$0.40' = (0.40 * 60)'' = 24''$$

$$236.8233^0 = 236^0 49' 24''$$

$$\text{Sonuç: } 263^g 13^c 70^{cc} = 236.8233^0 = 236^0 49' 24''$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.6. Yay Ölçü Birimi

- Ölçme bilgisinde kullanılan bir diğer ölçü birimi de yay ölçüleridir.
- Yay ölçüsü birimi *radyan* dır.
- Bir dairede yarıçapa eşit yay parçasını gören merkez açıya *bir radyan (1rad)* denir.
- Açılarla daire yayları arasındaki ilişki ρ (ro) ile gösterilir.
- Yarıçapı r olan bir daire çevresindeki r yarıçapına eşit bir yaya ait merkez açı ρ (ro) ile ifade edilir ve buna *radyan* denir.
- Eğer merkez açı yarıçapı bilinirse yay uzunluğu bulunabilir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.6. Yay Ölçü Birimi

- Bir çemberin yarıçap uzunluğundaki (r) yayı gören açının (R) derece biriminde dairenin çevresi olan 360° ye oranlanmasıyla aşağıdaki denklem elde edilir:

$$R / 360^\circ = r / 2 \pi r \rightarrow R = 360^\circ / 2 \pi = 180^\circ / \pi$$

Benzer şekilde grad biriminde dairenin çevresi olan 400^g a oranlanmasıyla da aşağıdaki denklem elde edilir:

$$R / 400^g = r / 2 \pi r \rightarrow R = 400^g / 2 \pi = 200^g / \pi$$

Böylece radyan ile derece ve grad arasındaki ilişki:

$$1 \text{ rad} = 57.29578^\circ$$

$$1 \text{ rad} = 63.6620^g$$

$$1^\circ = 0.01745 \text{ rad}$$

$$1^g = 0.01571 \text{ rad}$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.6. Yay Ölçü Birimi

Örnek 2.5. 236.8233° ve 263.1370^g açı değerlerini radyan olarak ifade ediniz.

$$236.8233^{\circ} = (236.8233 * 0.01745)^{\text{rad}} = 4.13^{\text{rad}}$$

$$263.1370^g = (263.1370 * 0.01571)^{\text{rad}} = 4.13^{\text{rad}}$$

$$\text{Sonuç: } 236.8233^{\circ} = 263.1370^g = 4.13^{\text{rad}}$$

Örnek 2.6. 2.50^{rad} değerini derece ve grad olarak ifade ediniz.

$$2.50^{\text{rad}} = (2.50 * 57.29578)^{\circ} = 143.2395^{\circ}$$

$$2.50^{\text{rad}} = (2.50 * 63.6620)^g = 159.1550^g$$

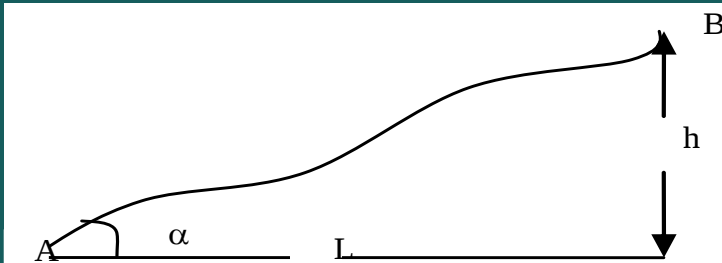
$$\text{Sonuç: } 2.50^{\text{rad}} = 143.2395^{\circ} = 159.1550^g$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

- Tarımsal çalışmalarda arazi iniş eğimi, arazi çıkış eğimi, sulama ve drenaj kanalı eğimi, akarsu yatağı eğimi, kanal ve akarsuların şev eğimi gibi konularla sık sık karşılaşılmaktadır.
- Mühendislikte **eğim ölçüsü olarak bir doğrunun yatayla yapmış olduğu açının tanjantı** kullanılır.
- Bir açının tanjantı, **açı karşısındaki dik kenarın, komşu dik kenara oranıdır.**

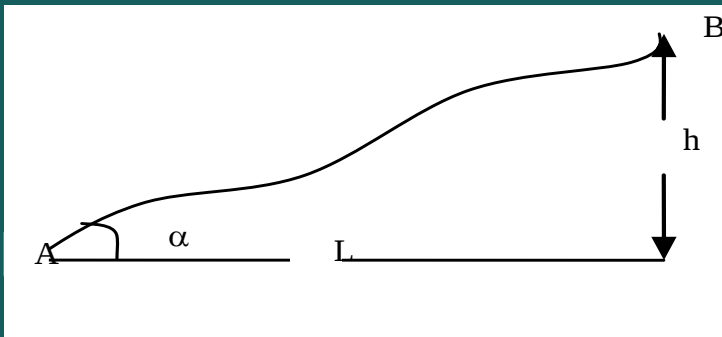
$$\begin{aligned} \operatorname{tg} \alpha &= \text{Eğim} = (H_B - H_A) / L \\ &= h / L \end{aligned}$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

- Buna göre eğim, açının karşısındaki dik kenarda bir birimlik iniş ya da çıkışa karşılık yatayda kaç birim uzunluk olduğunu ifade eder.
- Yani, farklı iki kotta (yükseklikte) bulunan noktalar arasındaki yükseklik farkının bu iki nokta arasındaki yatay mesafeye oranı eğimi verir.
- Eğim **oran**, **yüzde (%)** ve **açı** cinsinden olmak üzere 3 değişik biçimde hesaplanır.

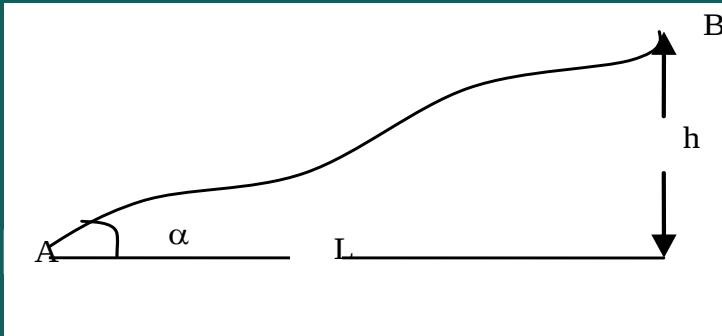

$$\begin{aligned} \operatorname{tg} \alpha &= \text{Eğim} = (H_B - H_A) / L \\ &= h / L \end{aligned}$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

$$\begin{aligned}\operatorname{tg} \alpha &= \text{Eğim} = (H_B - H_A) / L \\ &= h / L\end{aligned}$$

Eğimi Oran cinsinden bulmak için

$$\text{Eğim} = (H_B - H_A) / L = h / L$$

Eğimi Yüzde (%) cinsinden bulmak için

$$\text{Eğim} = [(H_B - H_A) / L] * 100$$

Eğimi Açı cinsinden bulmak için

oran değerinin tg^{-1} alınır

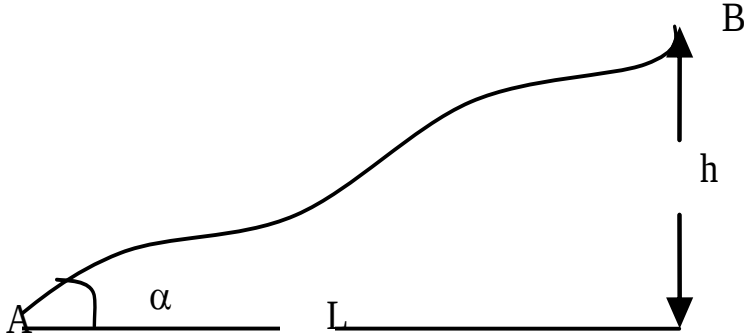
Burada α =eğim açısı, H_A =A noktasının yüksekliği, H_B =B noktasının yüksekliği, h =A ve B noktaları arasındaki düşey uzaklık (yükseklik farkı), $L=|AB|$ =A ve B noktaları arasındaki yatay uzaklıktır.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

Örnek 2.7. Şekilde $H_B = 22$ m, $H_A = 12$ m ve $|AB| = 500$ m olduğuna göre A noktası ile B noktası arasındaki eğimi oran cinsinden, açı cinsinden ve yüzde olarak hesaplayınız.

Oran cinsinden

$$\text{Eğim} = (H_B - H_A) / L = h / L$$

$$\text{Eğim} = (22 \text{ m} - 12 \text{ m}) / 500 \text{ m} = 0.02$$

Yüzde cinsinden

$$\text{Eğim} = [(H_B - H_A) / L] * 100$$

$$\text{Eğim} = [(22\text{m}-12\text{m}) / 500\text{m}] * 100 = \% 2$$

Açı cinsinden

Eğim = oran değerinin tg^{-1} 'dir.

$$\text{tg } \alpha = 0.02 \text{ ise } \alpha = 1.15^\circ$$

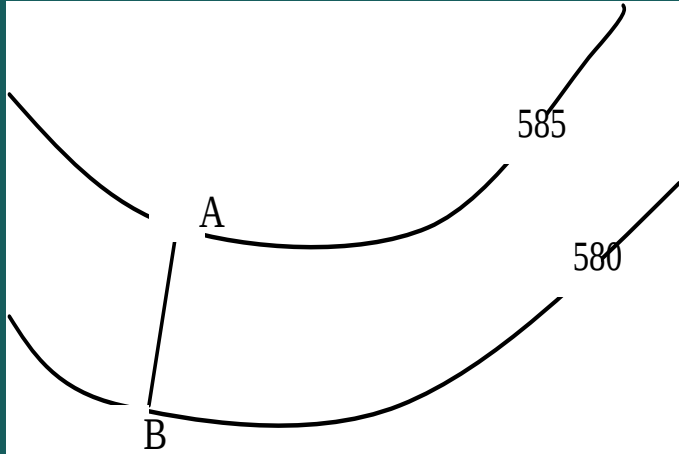
ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

Tesviye (eşyüksekti) eğrilerinden yararlanılarak eğimin bulunması

Örnek 2.8. Şekildeki gibi 5 m aralıklarla geçirilmiş iki tesviye eğrisinin A ve B noktaları arasındaki eğimin bulunmasında, A ve B noktaları arası uzaklık haritadan ölçülmüş ve gerçek uzaklık 10 m olarak bulunmuştur. Buna göre A ve B noktaları arasındaki eğimi hesaplayınız.

$$\text{Eğim} = \Delta h / L$$

$$= (585 \text{ m} - 580 \text{ m}) / 10 \text{ m}$$

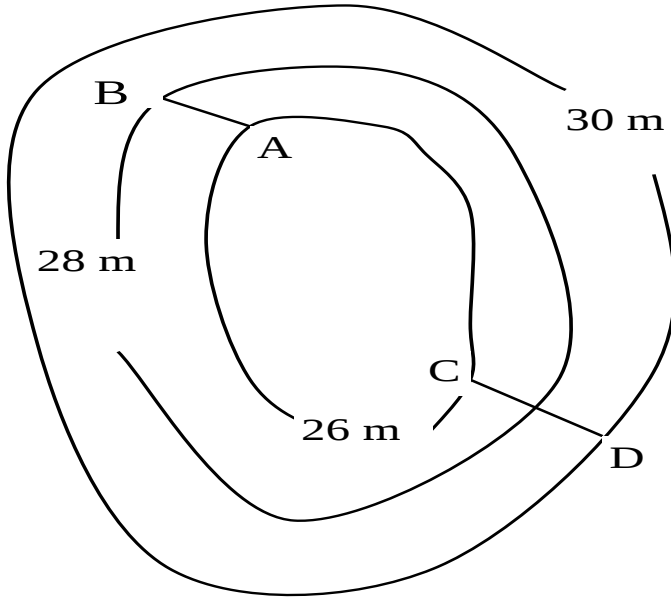
$$= 0.5 \text{ olarak bulunur.}$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

Örnek 2.9. Şekildeki planda $|AB| = 8 \text{ cm}$ $|CD| = 10 \text{ cm}$ ve $\bar{O} = 1/1000$ olduğuna göre AB ve CD arasındaki eğimleri açı ve yüzde cinsinden hesaplayınız.

Planda

	1 cm
	1 cm
AB	8 cm
CD	10 cm

Arazide

1000 cm
10 m
80 m
100 m

AB arası eğim

Oran cinsinden

$$\text{Eğim} = (H_B - H_A) / |AB| = h / L$$

$$\text{Eğim} = [28 \text{ m} - 26 \text{ m}] / 80 \text{ m} = 0.025$$

Yüzde cinsinden

$$\text{Eğim} = [(H_B - H_A) / |AB|] \times 100$$

$$\text{Eğim} = [(28 \text{ m} - 26 \text{ m}) / 80 \text{ m}] \times 100 = \% 2.5$$

Açı cinsinden

$$\text{Eğim} = \text{oran değerinin } \tan^{-1} \text{ değeridir.}$$

$$\tan \alpha = 0.025 \text{ ise } \alpha = 1.43^\circ$$

CD arası eğim

Oran cinsinden

$$\text{Eğim} = (H_D - H_C) / |DC| = h / L$$

$$\text{Eğim} = (30 \text{ m} - 26 \text{ m}) / 100 \text{ m} = 0.04$$

Yüzde cinsinden

$$\text{Eğim} = [(H_D - H_C) / |DC|] \times 100$$

$$\text{Eğim} = [(30 \text{ m} - 26 \text{ m}) / 100 \text{ m}] \times 100 = \% 4$$

Açı cinsinden

$$\text{Eğim} = \text{oran değerinin } \tan^{-1} \text{ değeridir.}$$

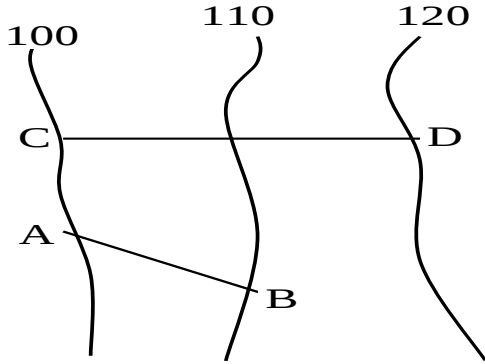
$$\tan \alpha = 0.04 \text{ ise } \alpha = 2.29^\circ$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

Örnek 2.10. Şekildeki planda $|AB| = 10$ cm, $|DC| = 16$ cm ve $\bar{O} = 1/1000$ olduğuna göre AB ve CD arasındaki eğimleri açı ve yüzde cinsinden hesaplayınız.

	<u>Planda</u>	<u>Arazide</u>
	1 cm	1000 cm
	1 cm	10 m
AB	10 cm	100 m
CD	16 cm	160 m

AB arası eğim

Oran cinsinden
 $Eğim = [H_B - H_A] / |AB| = [h / L]$
 $Eğim = [110 \text{ m} - 100 \text{ m}] / 100 \text{ m} = 0.1$

Yüzde cinsinden
 $Eğim = [(H_B - H_A) / |AB|] \times 100$
 $Eğim = [(110 \text{ m} - 100 \text{ m}) / 100 \text{ m}] \times 100 = \% 10$

Açı cinsinden
 $Eğim = \text{oran değerinin } \tan^{-1} \text{ değeridir.}$
 $\tan \alpha = 0.1 \text{ ise } \alpha = 5.71^\circ$

CD arası eğim

Oran cinsinden
 $Eğim = [H_D - H_C] / |DC| = [h / L]$
 $Eğim = [120 \text{ m} - 100 \text{ m}] / 160 \text{ m} = 0.125$

Yüzde cinsinden
 $Eğim = [(H_D - H_C) / |DC|] \times 100$
 $Eğim = [(120 \text{ m} - 100 \text{ m}) / 160 \text{ m}] \times 100 = \% 12.5$

Açı cinsinden
 $Eğim = \text{oran değerinin } \tan^{-1} \text{ değeridir.}$
 $\tan \alpha = 0.125 \text{ ise } \alpha = 7.12^\circ$

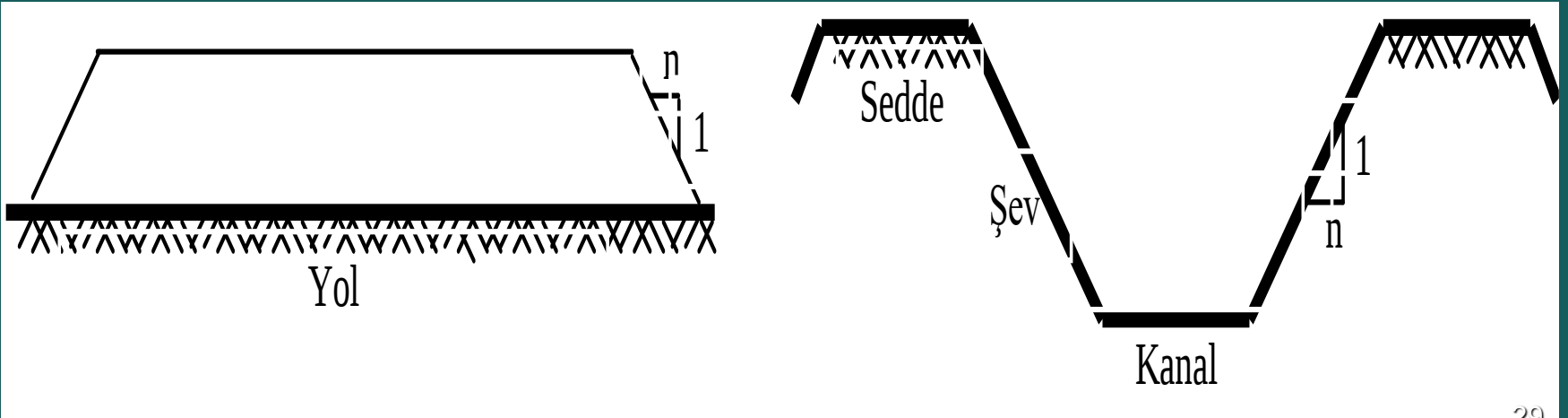
ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

Eğimlerin gösterilmesi

Kanal ve yol projelerinde, şevlerin eğimlerini göstermek için, ya $1/n$ sembolü kullanılır ya da şev yüzeyi kesiti üzerine bir üçgen çizilerek yatay (n) ve düşey (1) değerleri (örneğin $1/0.5$, $1/1$, $1/2$ gibi) konur (Şekil 2.1). Kanal ve yol projelerinde, boyuna ve enine eğimler ise $p/100$ (% , yüzde) $p/1000$ (‰, binde), $p/10000$ (‱, onbinde) biçiminde ifade edilir. Burada n ve p değişkendir.

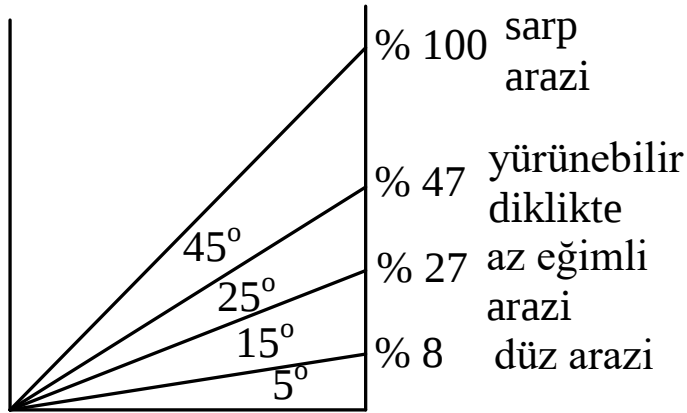
ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.1. ÖLÇÜ BİRİMLERİ

2.1.7. Eğim Ölçü Birimi

1/n eğimde; 1 birim inildiği veya çıkıldığı zaman yatayda (n) birim gidiliyor demektir. p/100, p/1,000 veya p/10,000 biçiminde ifade edilen eğimlerde ise (p) birim inildiği veya çıkıldığı zaman yatayda 100, 1000 veya 10,000 birim gidiliyor demektir.

Arazilerin eğim derecelerine göre sınıflandırılması Şekil 2.2’de verilmiştir.

$$\tan \alpha = \frac{100}{100} = 1$$

$$\arctan 1 = 45^\circ$$

$$\tan \alpha = \frac{47}{100} = 0.47$$

$$\arctan 0.47 = 25^\circ$$

$$\tan \alpha = \frac{27}{100} = 0.27$$

$$\arctan 0.27 = 15^\circ$$

$$\tan \alpha = \frac{8}{100} = 0.08$$

$$\arctan 0.08 \cong 5^\circ$$

Şekil 2.2. Arazilerin eğimlere göre sınıflandırılması

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

- **Ölçek**, harita ya da plan üzerinde ölçülen birim uzunluğun ya da alanın arazi üzerinde karşılığı olan gerçek uzunluğa ya da alanına oranıdır.

$$\text{Ölçek} = [\text{Plandaki Uzunluk} / \text{Arazideki (Gerçek) Uzunluk}]$$

$$\text{Ö} = 1/X = [L_p / L_a]$$

$$\text{Ölçek} = [\text{Plandaki Alan} / \text{Arazideki (Gerçek) Alan}]$$

$$\text{Ö} = 1/X^2 = [A_p / A_a]$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

- Ölçekler, **payı 1** olan, **paydaları (X)** ise **tam sayılardan oluşan bayağı kesir** şeklinde gösterilirler.
- Pay ve paydalarının birimleri aynıdır.
- Ölçeğin **payı harita üzerindeki uzunluğu**, **paydası ise arazi üzerindeki uzunluğu** gösterir.
- 1/1000 (1:1000) ölçeğindeki bir planda paydaki 1 sayısının birimi cm olarak alınırsa, paydadaki 1000 rakamı arazide 1000 cm'lik uzunluğu ifade eder.
- Ölçek küçülme oranıdır ve mutlaka plan ya da haritaların üzerine yazılmalıdır.
- **X değeri küçük olan ölçekler büyük ölçekler**, **X değeri büyük olan ölçekler ise küçük ölçeklerdir**.
- Ölçekler genel olarak
  - adi,
  - çizgisel (grafik) ve
  - geometrik (çapraz) ölçekler

olarak üç gruba ayrılır.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.1. Adi Ölçekler

- Bayağı kesir şeklinde gösterilen bu ölçeklerin payları 1'dir, paydaları da bir tam sayıdan oluşur.
- Pay ve paydanın birimleri aynıdır.
- Adi ölçeklerde *ölçeğin paydasına ölçek değeri* veya *ölçek modülü* denir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.1. Adi Ölçekler

- Genel olarak,
  - yapılarda kaplama, doğrama ve döşeme gibi yerlerin detaylarını gösteren çizimler 1/1, 1/2, 1/5, 1/10 ve 1/20;
  - yapıların uygulama projeleri 1/50;
  - küçük yapıların vaziyet planları 1/100, 1/200;
  - kadastro ve şehir imar planlarında genel vaziyet planları 1/500;
  - kadastro ve şehir imar planlarında halihazır haritalar 1/1000 ile 1/2000;
  - topografik haritalar ve nazım imar planları 1/5000, 1/10,000 ölçekli çizilir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.2. Çizgisel (Grafik) Ölçekler

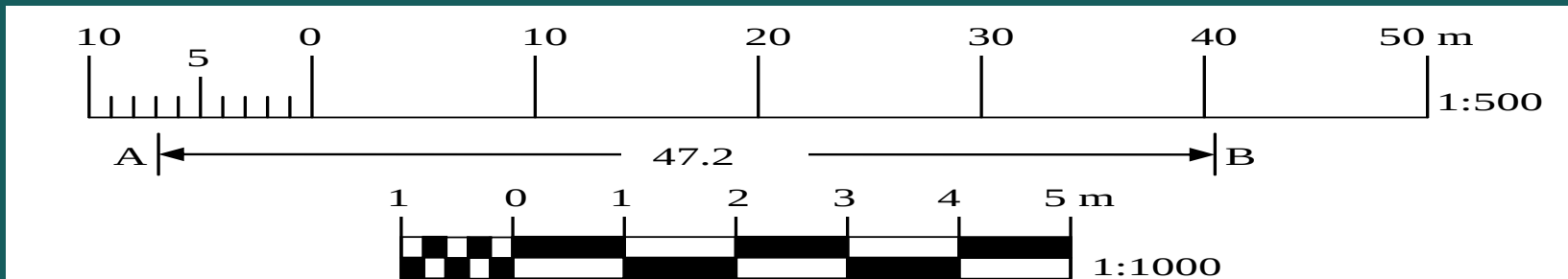
- Bazen fiziki etkiler nedeniyle plan ve haritalar şekil değiştirebilir ya da bozulabilirler.
- Böyle çizimler üzerinde ölçülen uzunluklar, gerçek değerleri göstermezler.
- Yine, **plan ve haritaların** çeşitli amaçlar için **fotokopi veya bilgisayar yardımıyla büyültülüp küçültülmeleri gerekebilir.**
- Büyültme ve küçültme oranlarının bilinmediği durumlarda, plan veya harita üzerinde **çizgisel (grafik) ölçek** bulunuyorsa, o da **aynı oranda büyültülüp küçültüleceğinden** ölçeğin yeniden çizilmesine yada hesaplanmasına gerek duyulmaz.
- Bunun için plan yada haritalarda **adi ölçekler yerine çizgisel ölçeklerin kullanılması** yeğlenir.
- Bu çizgisel ölçekler plan veya haritalar üzerindeki uzunlukların belirlenmesinde kolaylık sağlarlar.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.2. Çizgisel (Grafik) Ölçekler

- Çizgisel ölçekler hazırlanırken **bir doğru çizgi üzerine, sıfır noktasından sağ tarafa doğru belirli sayıda (tam sayı) seçilen uzunluk birimleri ölçeğe göre işaretlenir.**
- İşaretlenen noktalara karşılık gelen rakamlar (tam sayılar) yazılır.
- Grafik üzerindeki **son rakamın ardına** bu rakamları tanımlayan **uzunluk birimi yazılır.**
- Çizgi, **sıfır noktasının sol tarafına birim uzunluk kadar uzatılır ve üzerine sağ tarafa işaretlenmiş birim uzunlukların ondalıkları işaretlenir (Şekil 2.3).**

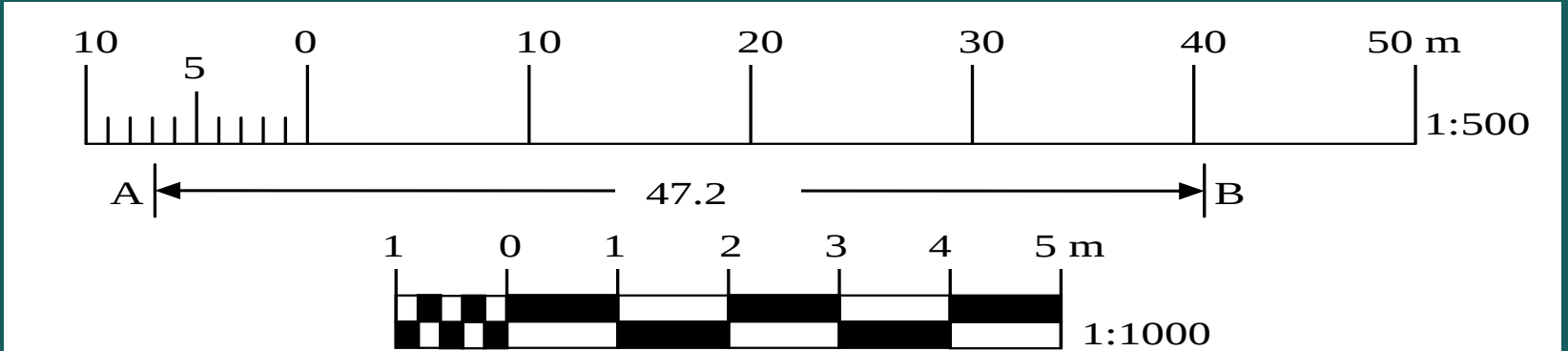
Şekil 2.3. Değişik çizgisel (grafik) ölçekler

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.2. Çizgisel (Grafik) Ölçekler

- Bir plan veya harita üzerinde **bir pergelle alınmış uzunluğun değeri** hazırlanan bu **çizgisel ölçekte doğrudan belirlenebilir** veya pergelin ayakları ölçek üzerinde istenilen uzunluk kadar açılarak, elde edilen değer çizime işaretlenebilir.
- Bunun için pergelin bir ucu sıfır noktasının sağ tarafında tam sayı ölçü çizgisine konur.
- Burada dikkat edilmesi gereken nokta pergelin diğer ucunun, sıfır rakamının sol tarafında kalan birim uzunlukların ondalıklarının işaretlendiği alan içerisinde kalmasıdır.

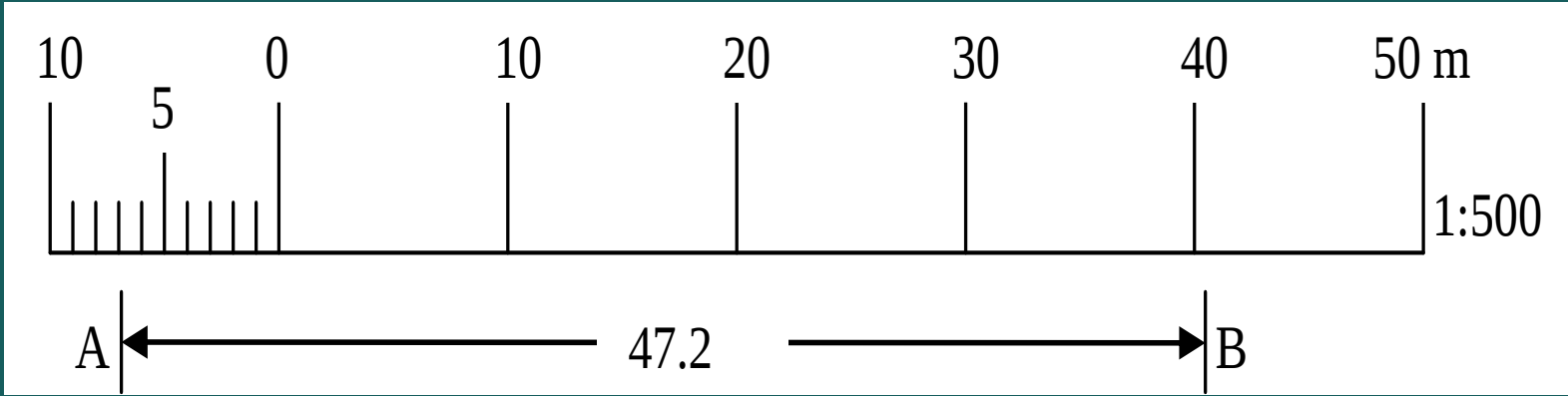

Şekil 2.3. Değişik çizgisel (grafik) ölçekler

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.2. Çizgisel (Grafik) Ölçekler

- Yukarıdaki şekilde bu sayı 40 metredir.
- Pergelin diğer ucu ise sıfır noktasının sol tarafındaki ondalık kısımda 7 metre ondalık çizgisini göz kararıyla yaklaşık olarak 20 cm geçmiş olduğu görülmektedir.
- Sonuçta haritadaki bu uzunluğun 47.2 m olduğu bulunur.

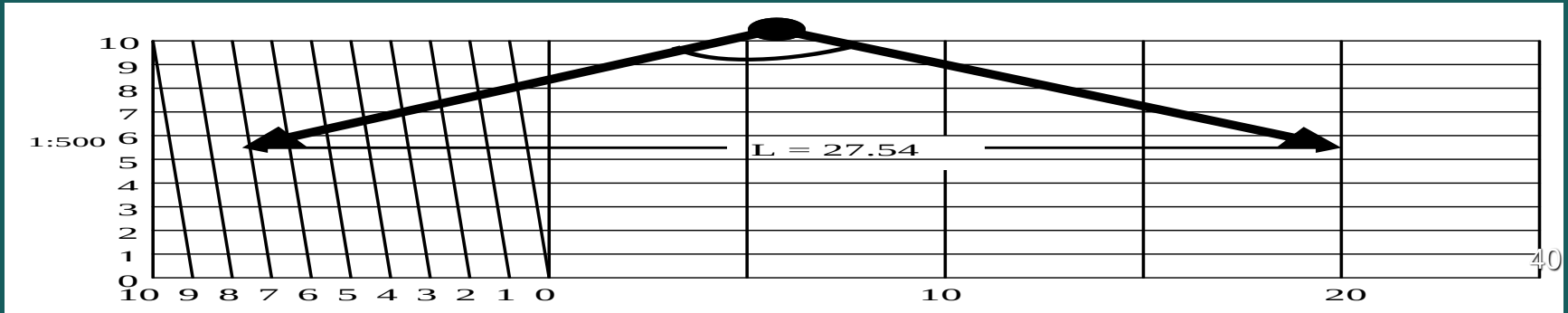

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.3. Geometrik (Çapraz) Ölçek

- Bu ölçek oluşturulurken yine, çizim ölçeğinde belirli bir **uzunluk alınır ve çizgisel ölçek gibi çizilir.**
- Bu çizgisel ölçeğe **uygun aralıklarla on adet paralel çizgi çizilir** ve çizgisel ölçeğin **tam değerli ana bölümlerinden birer dik çıkılır.**
- Sıfır çizgisinin **solunda kalan ana bölüm de on eşit parçaya bölünür ve sıfırdan başlamak üzere en üst bölümdeki noktalarla çapraz olarak birleştirilir** (Şekil 2.4).
- Yani alttaki sıfır noktası üstteki 1 noktası ile yine benzer şekilde alttaki bir noktası üstteki iki noktası ile çapraz şekilde birleştirilerek **köşegenvari dörtgenler** elde edilir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.3. Geometrik (Çapraz) Ölçek

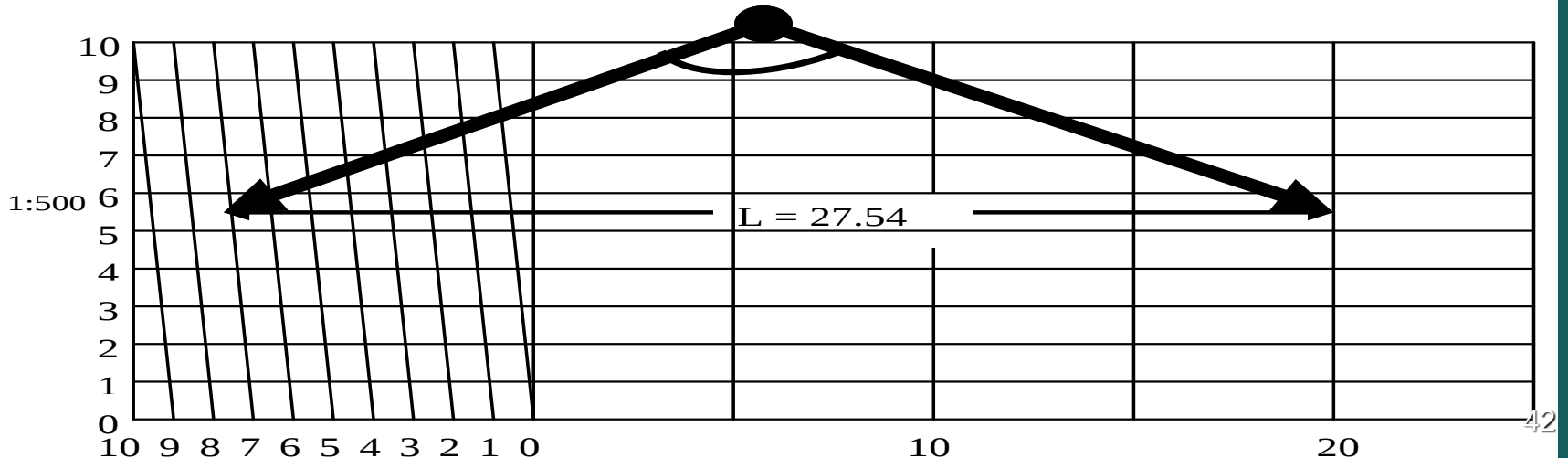
- Geometrik ölçeğin çizgisel ölçeğe üstünlüğünü ortaya çıkaran yani uzunlukların ondalık kısımlarının gözle tahmin yerine doğrudan doğruya ölçülebilmesini sağlayan bu çapraz çizgilerdir.
- Bu nedenle bu tür ölçeklere çapraz ölçekler de denir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.3. Geometrik (Çapraz) Ölçek

- Harita üzerinden **pergel uçlarıyla belirlenmiş bir uzunluğun gerçek değeri doğrudan doğruya geometrik ölçekte belirlenebilir.**
- Bunun için pergelin bir ucu sıfır noktasının sağ tarafında tam sayı ölçü çizgisine konur.
- Burada dikkat edilmesi gereken nokta; aynı zamanda pergelin diğer ucunun, sıfır rakamının sol tarafında kalan çapraz çizgilerden birinin üzerine denk getirilmesidir.

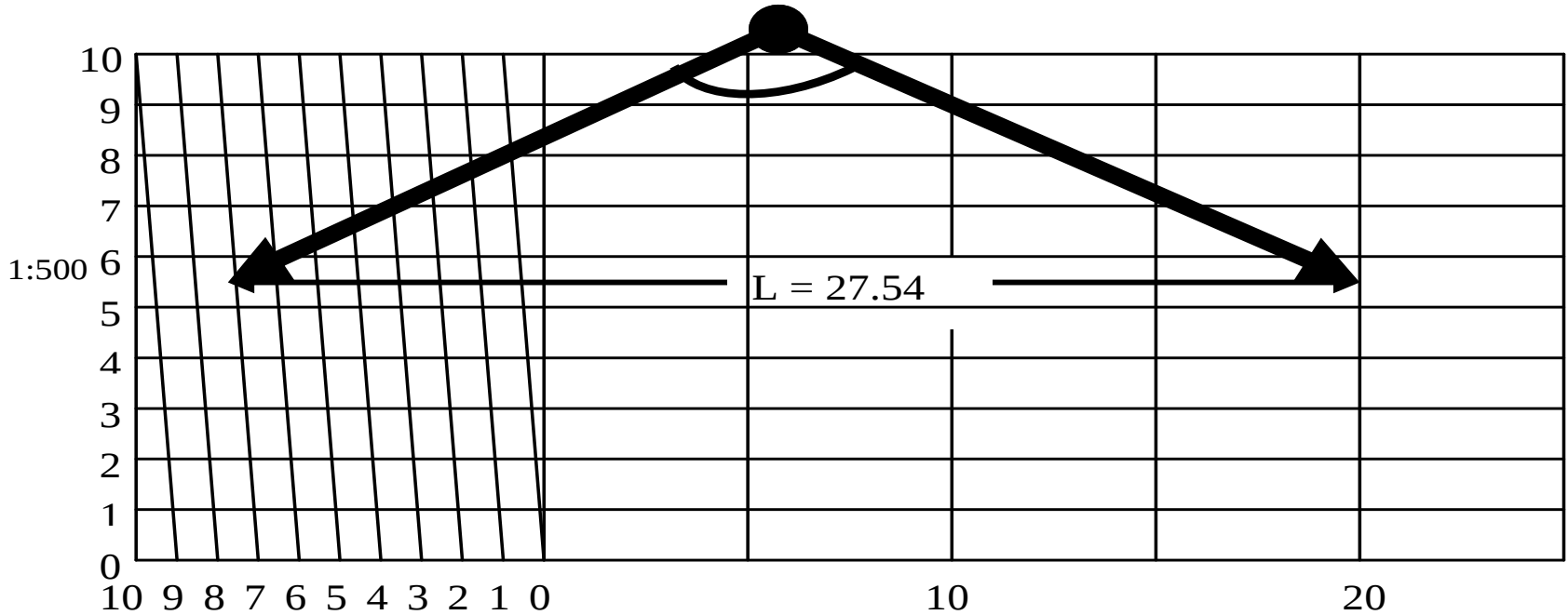

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.3. Geometrik (Çapraz) Ölçek

- Şekilde pergelin bir ucu 20 düşey paralel çizgisi üzerinde iken diğer ucu alt 7 çapraz çizgisi üzerindedir.
- Pergel bu konumda iken pergelin sol taraftaki ucu 5 no.lu yatay paraleli yaklaşık olarak 4 birim kadar geçmiştir.

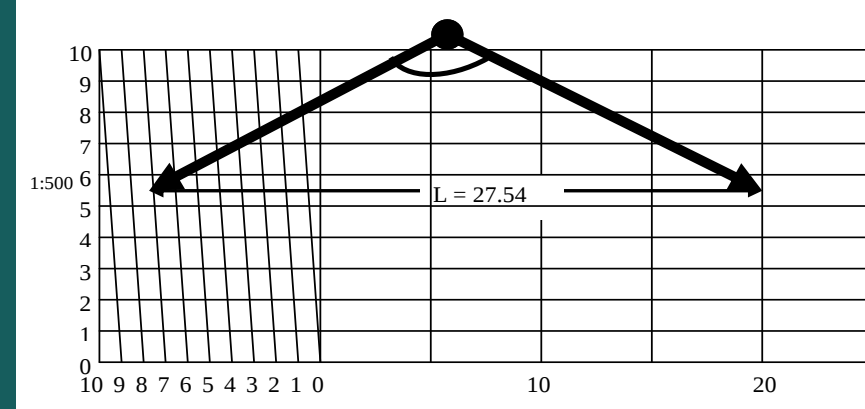

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

2.2.3. Geometrik (Çapraz) Ölçek

- Bu durumda pergeli uçları arasındaki uzunluk okuması:

Düşey paralel çizgilerden

20 m

Alt çapraz çizgilerden

7 m

Yatay paralel çizgilerden

0.5 m

Yatay paralel çizgisini geçen (gözle kestirilen)

0.04 m

Okunan

27.54 m

- Görüldüğü gibi bu ölçek biçiminde noktadan sonraki ikinci rakam göz kararı okunmaktadır.
- Benzer şekilde istenilen bir uzunluk değeri ölçek üzerinden pergeli yardımıyla alınarak plan veya haritaya işaretlenebilir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

- Bir plan veya haritanın ölçek değerinden yararlanarak,
  - plan üzerinde ölçülen bir uzunluğun arazideki eşdeğer uzunluğu veya
  - arazi üzerinde ölçülen bir uzunluğun plan üzerindeki eşdeğer uzunluğu

verilen ölçek formülüyle ($\ddot{O} = 1/X = [L_p / L_a]$) kolaylıkla hesaplanabilir.

- Bunun yanında aynı eşitlik kullanılarak verilen plan ve arazi uzunluk değerleri yardımıyla plan veya haritada kullanılan ölçek bulunabilir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

Örnek 2.11. $L_p = 12 \text{ cm}$ $\ddot{O} = 1/5000$ $L_a = ? \text{ (m)}$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [L_p / L_a]$$

$$1/5000 = [12 \text{ cm} / L_a]$$

$$L_a = 60,000 \text{ cm}$$

$$L_a = 600 \text{ m}$$

II. Yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

1cm

1 cm

12 cm

$$x = 50 * 12 = 600 \text{ m}$$

Arazide

5000 cm

50 m ise

x m

Örnek 2.12. $L_p = 8 \text{ cm}$ $\ddot{O} = 1/50,000$ $L_a = ? \text{ (km)}$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [L_p / L_a]$$

$$1/50,000 = [8 \text{ cm} / L_a]$$

$$L_a = 400,000 \text{ cm}$$

$$L_a = 4 \text{ km}$$

II. Yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

1cm

1 cm

8 cm

$$x = 0.5 * 8 = 4 \text{ km}$$

Arazide

50,000 cm

0.5 km ise

x km

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

Örnek 2.13. $L_p = ?$ (cm) $\ddot{O} = 1/25000$ $L_a = 2100$ m

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [L_p / L_a]$$

$$1/25000 = [L_p / 2100 \text{ m}]$$

$$1/25000 = [L_p / 210,000 \text{ cm}]$$

$$25,000 * L_a = 210,000 \text{ cm}$$

$$L_p = 8.4 \text{ cm}$$

II. Yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

1 cm

1 cm

x cm

$$x = 2100 / 250 = 8.4 \text{ cm}$$

Arazide

25000 cm

250 m ise

2100 m

Örnek 2.14. $L_p = ?$ (cm) $\ddot{O} = 1/1000,000$ $L_a = 64$ km

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [L_p / L_a]$$

$$1/1000,000 = [L_p / 64 \text{ km}]$$

$$1/1000,000 = [L_p / 6,400,000 \text{ cm}]$$

$$10^6 * L_a = 6.4 * 10^6 \text{ cm}$$

$$L_p = 6.4 \text{ cm}$$

II. Yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

1 cm

1 cm

x cm

$$x = 64 / 10 = 6.4 \text{ cm}$$

Arazide

1000,000 cm

10 km ise

64 km

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

Örnek 2.15. $L_p = 10 \text{ cm}$ $\ddot{O} = ?$

$L_a = 5000 \text{ m}$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [L_p / L_a]$$

$$1/x = [10 \text{ cm} / 5000 \text{ m}]$$

$$1/x = [10 \text{ cm} / 500,000 \text{ cm}]$$

$$1/x = [1/50,000]$$

$$\ddot{O} = 1/50,000$$

II. Yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

10 cm

10 cm

1 cm

$$x = 500,000 / 10 = 50,000$$

$$\ddot{O} = 1/50,000$$

Arazide

5000 m

500,000 cm ise

x cm

Örnek 2.16. $L_p = 12.5 \text{ cm}$ $\ddot{O} = ?$

$L_a = 25000 \text{ km}$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [L_p / L_a]$$

$$1/x = [12.5 \text{ cm} / 25000 \text{ km}]$$

$$1/x = [12.5 \text{ cm} / 2500,000 \text{ cm}]$$

$$1/x = [1/200,000]$$

$$\ddot{O} = 1/200,000$$

II. Yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

12.5 cm

12.5 cm

1 cm

$$x = 2500,000 / 12.5 = 200,000$$

$$\ddot{O} = 1/200,000$$

Arazide

25000 m

2500,000 cm ise

x cm

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

- Benzer şekilde, plan veya haritanın ölçek değerinden yararlanarak,
  - plan üzerinde ölçülen bir alanın arazideki eşdeğer alanı veya
  - arazi üzerinde ölçülen bir alanın plan üzerindeki eşdeğer alanı

verilen ölçek formülüyle ($\ddot{O} = 1 / X^2 = [A_p / A_a]$) kolaylıkla hesaplanabilir.

- Bunun yanında aynı eşitlik kullanılarak verilen plan ve arazi alan değerleri yardımıyla plan veya haritada kullanılan ölçek bulunabilir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

Örnek 2.17. $A_p = 124 \text{ mm}^2$

$\bar{O} = 1/5000$

$A_a = ? (\text{m}^2)$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\bar{O} = [A_p / A_a]$$

$$[1/5000]^2 = [124 \text{ mm}^2 / A_a]$$

$$[1/5000]^2 = [124 \text{ mm}^2 / A_a]$$

$$[1/25 \cdot 10^6] = [124 \text{ mm}^2 / A_a]$$

$$A_a = 25 \cdot 10^6 \cdot 124 \text{ mm}^2$$

$$A_a = 3.1 \cdot 10^9 \text{ mm}^2 \text{ ise } A_a = 3100 \text{ m}^2$$

II. yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

1 mm

1 mm

$$[1 \text{ mm}]^2$$

$$1 \text{ mm}^2$$

$$124 \text{ mm}^2$$

$$x = 25 \cdot 124 \text{ ise } A_a = 3100 \text{ m}^2$$

Arazide

5000 mm

5 m

$$[5 \text{ m}]^2$$

$$25 \text{ m}^2 \text{ ise}$$

$$x \text{ m}^2$$

Örnek 2.18. $A_p = 5 \text{ cm}^2$

$\bar{O} = 1/500,000$

$A_a = ? (\text{km}^2)$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\bar{O} = [A_p / A_a]$$

$$[1/500,000]^2 = [5 \text{ cm}^2 / A_a]$$

$$[1/500,000]^2 = [5 \text{ cm}^2 / A_a]$$

$$[1/2.5 \cdot 10^{11}] = [5 \text{ cm}^2 / A_a]$$

$$A_a = 2.5 \cdot 10^{11} \cdot 5 \text{ cm}^2$$

$$A_a = 1.25 \cdot 10^{12} \text{ cm}^2 \text{ ise } A_a = 125 \text{ km}^2$$

II. yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

1 cm

1 cm

$$[1 \text{ cm}]^2$$

$$1 \text{ cm}^2$$

$$5 \text{ cm}^2$$

$$x = 25 \cdot 5 \text{ ise } A_a = 125 \text{ km}^2$$

Arazide

500,000 cm

5 km

$$[5 \text{ km}]^2$$

$$25 \text{ km}^2 \text{ ise}$$

$$x \text{ km}^2$$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

Örnek 2.19. $A_p = ? \text{ (cm}^2\text{)}$

$\ddot{O} = 1/25000$

$A_a = 270 \text{ da}$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [A_p / A_a]$$

$$[1/25000]^2 = [A_p / 270 \text{ da}]$$

$$[1/25000]^2 = [A_p / 2.7 \cdot 10^9 \text{ cm}^2]$$

$$[1/6.25 \cdot 10^8] = [A_p / 2.7 \cdot 10^9 \text{ cm}^2]$$

$$A_p = [2.7 \cdot 10^9 \text{ cm}^2] / [6.25 \cdot 10^8]$$

$$A_p = 4.32 \text{ cm}^2$$

II. yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

1 cm

1 cm

$[1 \text{ cm}]^2$

1 cm^2

1 cm^2

$x \text{ cm}^2$

$x = 270 / 62.5 \text{ ise } A_p = 4.32 \text{ cm}^2$

Arazide

25000 cm

250 m

$[250 \text{ m}]^2$

62500 m^2

62.5 da ise

270 da

Örnek 2.20. $A_p = ? \text{ (cm}^2\text{)}$

$\ddot{O} = 1/50,000$

$A_a = 50 \text{ ha}$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [A_p / A_a]$$

$$[1/50,000]^2 = [A_p / 50 \text{ ha}]$$

$$[1/50,000]^2 = [A_p / 5 \cdot 10^9 \text{ cm}^2]$$

$$[1/2.5 \cdot 10^9] = [A_p / 5 \cdot 10^9 \text{ cm}^2]$$

$$A_p = [5 \cdot 10^9 \text{ cm}^2] / [2.5 \cdot 10^9]$$

$$A_p = 2 \text{ cm}^2$$

II. yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

1 cm

1 cm

$[1 \text{ cm}]^2$

1 cm^2

1 cm^2

$x \text{ cm}^2$

$x = 50 / 25 \text{ ise } A_p = 2 \text{ cm}^2$

Arazide

50,000 cm

500 m

$[500 \text{ m}]^2$

$250,000 \text{ m}^2$

25 ha ise

50 ha

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.2. ÖLÇEKLER

Örnek 2.21. $A_p = 50 \text{ cm}^2$

$\ddot{O} = ?$

$A_a = 2 \text{ ha}$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [A_p / A_a]$$

$$1/x^2 = [50 \text{ cm}^2 / 2 \text{ ha}]$$

$$1/x^2 = [50 \text{ cm}^2 / 2 \cdot 10^8 \text{ cm}^2]$$

$$1/x^2 = [1 / 4 \cdot 10^6]$$

$$1/x = 1/2000 \text{ ise } \ddot{O} = 1/2000$$

II. Yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

50 cm^2

50 cm^2

1 mm^2

$$x^2 = 2 \cdot 10^8 / 50 = 4 \cdot 10^6$$

$$x = 2000 \text{ ise } \ddot{O} = 1/2000$$

Arazide

2 ha

$2 \cdot 10^8 \text{ cm}^2 \text{ ise}$

$x^2 \text{ cm}^2$

Örnek 2.22. $A_p = 400 \text{ mm}^2$

$\ddot{O} = ?$

$A_a = 0.64 \text{ km}^2$

I. yol (Formülden gidilerek çözme)

$$\ddot{O} = [A_p / A_a]$$

$$1/x^2 = [400 \text{ mm}^2 / 0.64 \text{ km}^2]$$

$$1/x^2 = [400 \text{ mm}^2 / 6.4 \cdot 10^{11} \text{ mm}^2]$$

$$1/x^2 = [1 / 1.6 \cdot 10^9]$$

$$1/x = 1/40,000 \text{ ise } \ddot{O} = 1/40,000$$

II. Yol (Ölçekten gidilerek çözme)

Planda

400 mm^2

400 mm^2

1 mm^2

$$x^2 = 6.4 \cdot 10^{11} / 400 = 1.6 \cdot 10^9$$

$$x = 40,000 \text{ ise } \ddot{O} = 1/40,000$$

Arazide

0.64 km^2

$6.4 \cdot 10^{11} \text{ mm}^2 \text{ ise}$

$x^2 \text{ mm}^2$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.3. ÖLÇEKLERE VE KULLANMA AMAÇLARINA GÖRE PLAN VE HARİTALAR

- Ölçeklerin paydadaki değerine göre çizimler planlar, büyük ölçekli haritalar, orta ölçekli haritalar ve küçük ölçekli haritalar şeklinde dört gruba ayrılır.

a) Planlar:

- Ölçekleri 1/2000'den daha büyük olan çizimlerdir.
- Bu çizimler için en çok kullanılan ölçek değerleri
  - 1/0.2, 1/0.5, 1/1, 1/3, 1/4, 1/5, 1/10, 1/20 (makine resimleri, mühendislikte bazı detay resimlerinin çiziminde),
  - 1/50, 1/100, 1/200, 1/250, 1/500 (yapı planları, yoğun oturan yerlerin vaziyet planları ve küçük tarım alanlarına ait planlarda),
  - 1/1000, 1/2000 (kadaastro ve benzer işlerdeki planlar ile tarımsal amaçlı planlarda)

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.3. ÖLÇEKLERE VE KULLANMA AMAÇLARINA GÖRE PLAN VE HARİTALAR

b) Büyük ölçekli haritalar:

- Ölçekleri $1/1000$ ile $1/100,000$ arasında olan haritalardır.
- Büyük ölçekli haritalarda arazide ölçülen uzunluklar açık ve büyük olarak gösterilirler.
- Çizilecek olan haritada kullanılacak olan ölçek değeri, arazi büyüklüğüne ve haritanın kullanılma amacına bağlıdır.
- Büyük ölçekli haritalar için en çok kullanılan ölçek değerleri - $1/1000$, $1/2000$, $1/2500$, $1/4000$, $1/5000$, $1/10,000$, $1/25000$, $1/50,000$ ve $1/100,000$ 'dir.
- Yeryüzeyi şekillerini belirten topografik haritalar bu ölçeklerde hazırlanır.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.3. ÖLÇEKLERE VE KULLANMA AMAÇLARINA GÖRE PLAN VE HARİTALAR

c) Orta ölçekli haritalar:

- Ölçekleri $1/100,000$ ile $1/500,000$ arasında olan haritalardır.
- Bunlara kartografik haritalar adı da verilir.
- Bu gruptaki haritalar için en çok kullanılan ölçek değerleri
- $1/100,000$, $1/200,000$, $1/300,000$, $1/500,000$ 'dir.

d) Küçük ölçekli haritalar:

- Ölçekleri $1/500,000$ 'den küçük olan haritalardır.
- Küçük ölçekli haritalarda arazide ölçülen uzunluklar gerçek değerlerinden çok daha küçük gösterilir.
- Bu ölçekler genellikle atlasların yapılmasında ve ülkelerin coğrafya haritaları ile topografik haritalarının çıkarılmasında kullanılır.
- Bu gruptaki haritalar için en çok kullanılan ölçek değerleri
- $1/500,000$, $1/1000,000$, $1/2000,000$

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.3. ÖLÇEKLERE VE KULLANMA AMAÇLARINA GÖRE PLAN VE HARİTALAR

- Harita ve planlar, kullanıldıkları amaç ve yapılış özelliklerine göre de aşağıdaki şekilde sınıflandırılır.

a) Coğrafya haritaları:

- Ölçekleri $1/200,000$ 'den daha küçük olan haritalardır.
- Bu haritalardan genel çalışmalar ve coğrafya ile ilgili konularda yararlanır.

b) Topografik haritalar:

- Ölçekleri $1/200,000$ ve daha büyük olan haritalardır.
- Bazı tarımsal amaçlı topografik haritaların çiziminde yaygın olarak kullanılan ölçek değeri $1/25000$ 'dir.
- Bu tip haritalarda yükseklikler eşyükselti eğrileriyle gösterilir.
- İdari, ekonomik ve askeri amaçlar için hazırlanan bu haritalarda yerleşim yerleri, yollar, sular, araziye belli eden doğal ve yapay topografik unsurlar gösterilir.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.3. ÖLÇEKLERE VE KULLANMA AMAÇLARINA GÖRE PLAN VE HARİTALAR

c) Orman plan ve haritaları:

- Ölçekleri 1/5000 ile 1/10,000 arasında olan haritalardır.
- Bu plan ve haritalar ormanların gerçek alanlarını, doğal ve yapay bölge sınırlarını, ormanda bulunan ağaç türlerini, orman içerisindeki otlak ve yaylak alanlarını gösterir.
- Bu plan ve haritalar genellikle orman işletme yönetim planlarının ve orman işletme, koruma ve bakım yollarının planlanması ve yapımında kullanılır.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.3. ÖLÇEKLERE VE KULLANMA AMAÇLARINA GÖRE PLAN VE HARİTALAR

d) Yerleşim yerleri plan ve haritaları:

- Ölçekleri 1/1000 ile 1/10,000 arasında olan bu plan ve haritalarda belediye sınırları, oturulan ve oturulmayan alanlar, binalar, yollar, sular, açık kanallar ve diğer topografik unsurlar gösterilir.
- Genellikle imar planlarının hazırlanmasında, içme suyu, kanalizasyon, elektrik şebekesi ve havagazı tesislerinin projelenme ve uygulanmasında kullanılır.

ÖLÇÜ BİRİMLERİ VE ÖLÇEKLER

2.3. ÖLÇEKLERE VE KULLANMA AMAÇLARINA GÖRE PLAN VE HARİTALAR

e) Kadastro planları:

- Ölçekleri $1/500$ ile $1/5000$ arasında olan bu planlarda; şahıslara ait arazi ve arsa parçalarının sınırları, büyüklükleri, kullanılış şekilleri gösterilir.
- Kişilere ait mülkiyet sınırlarının belirtilmesi amacıyla hazırlanır.

f) Ön proje, proje ve aplikasyon planları:

- Ölçekleri $1/500$ ile $1/5000$ arasında olan bu planlar çeşitli mühendislik çalışmalarında projelerin hazırlanmasında ve uygulanmasında kullanmak amacıyla hazırlanır.
- Sulama, toprak muhafazası, arazi yollarının ve sulama kanallarının yapımı gibi işlerde kullanılır.